

Феномен педагогічного новаторства

Кравчук Оксана Володимирівна, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри фахових методик

та інноваційних технологій

у початковій школі

oksana-kravchuk1971@mail.ru

Уманського державного педагогічного

Університету імені Павла Тичини

Анотація

У статті на основі узагальнень наукових праць зроблено спробу розкрити сутність феномену новаторства, окреслити його визначальні риси. Опрацьований матеріал дає змогу зробити висновки, що одна з вагомих ознак педагога-новатора полягає в здатності педагога до нового педагогічного мислення. Реалізація ідеї, викликаної новим мисленням, стає для новатора внутрішнім переконанням, настійною потребою душі, сенсом його життя. Феномен новаторства полягає в поєднанні непересічних особистісних рис педагога із високим професіоналізмом, перспективним мисленням.

Феномен новаторства визначається також стрижнем, навколо якого, об'єднуються новаторські пошуки, Сутність новаторства, на нашу думку, полягає в тому, що більшість педагогів – новаторів спрямовують пошуки на те, як виховати освічену високоморальну і духовну особистість, а не індивіда-носія знань. Більшість новаторів об'єднує ідея про те, що кінцева мета освіти не рівень знань, не вишкіл, а насамперед високі моральні риси, духовне багатство, а вже потім пошуки ефективніших шляхів засвоєння певного обсягу навчального матеріалу.

Ще одна важлива ознака новаторства знаходить вияв у нетрадиційному сприйнятті взаємостосунків учитель – учень.

Ключові слова: новаторство, педагогіка співробітництва, навчання, виховання.

The Phenomenon of Pedagogical Innovation

Kravchuk Oksana

Associate-professor of the department of professional methods
and innovative technologies at elementary school
of Uman state pedagogical university
named after Pavlo Tychna

Based on the generalization of scientific works, the attempt was made to reveal the essence of innovation, to outline its denotative features in this paper. The material studied makes it possible to come to a conclusion that one of the most outstanding characteristics of a teacher-innovator is the ability of new pedagogical thinking. The implementation of the idea, evoked by new thinking, becomes an innovator's inner belief, the imperative need of his soul, the sense of his life. The phenomenon of innovation consists in the combination of unordinary features of a teacher with his high level of professionalism and forward thinking.

The phenomenon of innovation is also the core around which pioneer search is united. In our opinion, innovation is when the majority of teachers-innovators direct their research towards the education of a well-educated highly moral and spiritual personality rather than an individual-carrier of knowledge. This explains the fact that their pedagogical concepts contain elements of timeless, supranational, universal, i.e., the ones which will never lose their relevance. The combination of education and moral priority is the indicator which differentiates the greatest teachers on the background of traditional formal pedagogics. More and more innovators share the idea that the final purpose of education is, first of all, high moral characteristics, immaterial values, and then – knowledge, training and search for the most efficient ways of learning the total amount of teaching materials.

Another important indication of innovation manifests in non-traditional perception of teacher-student relationship. So-called pedagogics of cooperation, based on the principles of humanism and creative approach to the development of a

personality, is the most known innovative implementation which changes the opinion of the teacher-student relationship.

Key words: innovation, pedagogics of cooperation, education, upbringing.

Аннотация

Феномен педагогического новаторства

В статье обобщаются результаты поисков ученых-педагогов, направленных на раскрытие сущности феномена новаторства, определяются его отличительные черты. Исследуемый материал дает основания утверждать, что одним из весомых признаков педагога-новатора является его способность к новому педагогическому мышлению. Реализация идеи, вызванной новым мышлением, становится для новатора внутренним убеждением, настоятельной потребностью души, смыслом его жизни.

Феномен новаторства заключается в сочетании особых личностных качеств педагога с высоким профессионализмом, перспективным мышлением. Феномен новаторства определяется также новой идеей, на основании которой объединяются новаторские поиски. Сущность новаторства, по нашему мнению, заключается в том, что большинство педагогов – новаторов прежде всего устремлены на поиски новых и более эффективных методов, чтобы воспитать образованную высоконравственную и духовную личность, а не только индивида-носителя знаний. Большинство новаторов объединяются вокруг идеи о том, что конечная цель образования – это не уровень знаний, не выучка, а в первую очередь высокие нравственные черты, духовное богатство, а уже потом поиски более эффективных путей усвоения определенного объема учебного материала.

Еще один важный признак новаторства проявляется в нетрадиционном восприятии взаимоотношений учитель – ученик.

Ключевые слова: новаторство, педагогика сотрудничества, образование, воспитание.

В українській педагогічній думці проблеми педагогічного новаторства вивчали Н. П. Дічек, В. В. Примакова, О. В. Сухомлинська. Теоретико-методичні аспекти проблеми вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду в Україні висвітлено в працях П. Жерносека, М. Красовицького, В. Паламарчук, П. Підласого, М. Ярмаченка та інших. Опрацьовуючи фахові праці, спостерігаємо, що, характеризуючи діяльність педагога-новатора науковці оперують таким набором означень: *нетрадиційний, нестандартний, оригінальний*.

Більшість науковців одностайні у висновках, що рушійною силою новаторства є педагог чи група педагогів, які за особистісними якостями є унікальними людьми, наділеними нестандартним мисленням, непересічним талантом. Їхня діяльність не завжди знаходить позитивну оцінку в офіційних освітніх колах і може неоднозначно сприйматися широким загалом педагогів-практиків.

Академік Н. Г. Ничкало стверджує, що ключовою умовою розвитку творчої новаторської думки є нове педагогічне мислення, яке ламає стереотипи, відкидає застарілі педагогічні догми, які пустили міцне коріння в практиці роботи колективів закладів освіти різних типів і форм власності, виступає проти заскорузливих шаблонів, що накопичувалися десятиліттями і якими засмічено чимало підручників і навчальних посібників з педагогіки. Нове педагогічне мислення педагога-новатора, зазначає Н. Г. Ничкало, породжує інноваційну ідею, а її реалізація об'єктивно спонукає до педагогічної дії. У процесі педагогічної дії, в основі якої нове педагогічне мислення, народжуються інноваційні творчі задуми, сміливі ідеї. Н. Г. Ничкало наводить образні порівняння, щоб розкрити роль нового педагогічного мислення: нове педагогічне мислення – «це така потужна сила, яка пробуджує професійну творчість вчителя й водночас посилює його творчий потенціал. Нове педагогічне мислення можна порівняти з гірською рікою, яка стрімко й красиво несе кришталево чисту воду й водночас змітає

піну й викидає на берег сміття. Біля такої ріки особливо свіже й чисте озонове повітря, тут приходять незвичайні думки і мрії, а серце аж щемить від радості. У процесі педагогічної дії, в основі якої нове педагогічне мислення, народжуються інноваційні творчі задуми, сміливі ідеї. А вони, в свою чергу, відкривають і зміцнюють духовні й інтелектуальні сили, які збагачують дидактичний процес, роблять його творчим, динамічним, таким, що впливає на розвиток творчості і педагогів і учнів. У цьому динамічному процесі творення на освітянській ниві розвиваються нові виховні і методичні системи, народжуються інноваційні технології, форми й методи творчої взаємодії всіх учасників цього неперервного процесу» [9, с.13].

Зауважимо, що більшість новаторів об'єднує концептуальна ідея про те, що кінцева мета освіти не рівень знань, не вишкіл, а насамперед високі моральні риси, духовне багатство особистості, а вже потім пошуки ефективніших шляхів засвоєння певного обсягу навчального матеріалу.

В. О. Сухомлинський переконував, що навчання не має зводитись до безперервного нагромадження знань. «Я поставив за мету, – зазначав педагог, – домогтись того, щоб навчання було частинкою багатого духовного життя, яке б сприяло розвитку дитини, збагаченню її розуму. Не зубріння, а клекітливе інтелектуальне життя, що минає в світі гри, казки, краси, музики, фантазії, творчості – таким буде навчання моїх вихованців...Спостерігати, думати, міркувати, переживати радість праці та пишатись створеним, творити красу й радість для людей і знаходити в цьому творінні щастя, захоплюватись красою природи, музики мистецтва, збагачувати свій духовний світ цією красою, брати близько до серця горе і радощі інших людей, переживати їхні долі як глибоко особисту справу – таким є мій ідеал виховання»» [14, с. 185].

Таким чином, можемо стверджувати, що саме поєднання освіченості з пріоритетом духовності є індикатором, що вирізняє найвеличніші постаті педагогів на тлі традиційної офіційної педагогіки. Зауважимо, що ці ідеї часто підтримують педагоги-науковці. Наведемо як приклад кілька

промовистих висловлювань, які у різні роки озвучували дослідники: «Передова педагогічна думка намагається сьогодні перемістити акценти в оцінці діяльності вчителя з показників, в основі яких сума знань, на особистість юної людини, її демократизацію, гуманний підхід до неї, в результаті яких у процесі навчання розвивається інтелект, ширшає емоційний світ, розвивається інтелект, багатшає духовність» [7, с. 2]. О. Я. Савченко стверджує: «Саме людські якості є кінцевою метою будь-якої освітньої системи, а не функціоналізм, використання людини як засобу прогресу» [13, с. 3]. «Праця вчителя й вихователя спрямована на створення найвищих цінностей на землі – скарбів розуму і душі» [8, с. 228]. «Мені здається, – пише В. П. Андрущенко, – що перспектива людства в кінцевому розумінні – в його високій духовності» [1, с. 7]. На пріоритеті виховання наголошує директор освітнього закладу нового типу і науковець В. О. Хайруліна: «Проте найважливіше усвідомити, що не може існувати навчання без виховання. Саме на виховання треба переорієнтовувати акценти, на естетичне, етичне, духовне. Школа створювалася, щоб виховувати. Потрібно боятися розумних бездуховних людей [15, с.5].

Висловлює занепокоєння з приводу набуття меншовартості духовної складника в сучасній освіті Надточій. На нашу думку, висловлені зауваження є слухними: «Західні освітні «технології», що прийшли на зміну вітчизняній педагогіці, витіснили виховання з предметного навчання. Розвиток дитини з її складними психофізичними особливостями, з її неповторними якостями характеру виявився прирівняним до технологічного процесу на виробництві. Педагогічні технології виробили стандарти навчання, критерії оцінювання знань, що вони враховують усі аспекти і усі ризики. Але людина не комп'ютер, не робот, не бездушний механізм, куди можна закласти певну кількість інформації, а потім питати за результат. На відміну від машини у дитини є душа і серце. І якщо в процесі навчання не відбуватиметься ошляхетнення людської душі, то невідомо, яке місце займуть набуті знання в душі людини, переконані вчителі.

І. А. Зязюн переконаний, що в основу освітньої системи має бути покладена генеральна ідея, яка врівноважуватиме конфліктні ситуації в ній самій і в суспільстві в цілому. Такою єдиною ідеєю є гуманістичний світогляд, який передбачає розвиток таких якостей особистості, як усвідомлення природи і людини в їхній єдності, відмова від авторитарного, міфологічного стилю мислення, терпимість, здатність до компромісів, поважне ставлення до чужої думки, до інших культур, цінностей, вірувань

[5]. Соціальні протиріччя, соціальні кризи виникали тоді, коли порушувалась внутрішня рівновага соціально-культурної системи: управлінські домагання перевищували прогностичні здібності, інструментальний інтелект недостатньо врівноважувався гуманітарним. Суспільство, як і будь-яка інша система, стабільне до того часу, поки руйнівний потенціал економічних (сюди входять і військові) технологій врівноважений культурно-психологічними засобами стримування.

Наведені висловлювання авторитетних науковців засвідчують, що вони головними вбачають речі, для вимірювання яких не існує шкали оцінювання, наявність яких не піддається контрольному опитуванню. Однак після закінчення школи учень отримує документ про освіту, де зазначено тільки перелік предметів і те, якою кількістю балів, відповідно до чинної шкали, оцінено його рівень знань з тих предметів. Сформованість чи несформованість випускника школи як особистості, його моральні якості залишаються неоприятливими.

Аналізуючи діяльність педагогів-новаторів, дослідники саме цей аспект вважають виразником їхньої педагогічної концепції. Наведемо кілька прикладів.

Високо оцінюючи педагогічний досвід В. А. Захаренка, Н. Г. Ничкало акцентує на філософії освіти, яку кваліфікує як філософію педагогіки серця, дорогу до святості й духовності кожного [10, с.14]. говорить про духовний фундамент його педагогічних ідей, про його педагогічну діяльність як торування дороги до святості й духовності, про «увібрав у свою душу

філософію нашого народу», невмирущу «філософію серця» Г. Сковороди, цитує слова самого Захаренка про мету педагогічної діяльності: «Для нас, педагогів, важливо навчити дітей все життя бути щасливими, розуміючи щастя не в жадобі наживи, а у високому устремлінні дарувати радість іншим, бути невичерпним джерелом для близьких, для всього суспільства. Не пустити міщанства в душу дитини, не отруїти серце бездушністю, кар'єризмом – це значить закрити дорогу правопорушенням, усій нечистоті нашого життя. Іншими словами запалити добре сонце в душі дитини, що горітиме довгі роки, виростити освічених достойних громадян нашої Батьківщини» [9].

Л. І. Даниленко також акцентує, що діяльність О. А. Захаренка була спрямована на формування особистості, позитивно оцінює технології навчання у викладанні предметів природничого циклу, що розвивали критичність, креативність й самостійність мислення учня, та технологій виховання, що були орієнтовані на розвиток моральних якостей особистості, стимулювання творчої, громадянсько-патріотичної активності, розширення соціокультурного досвіду. Дослідник вказує на те, що О. Захаренко вважав, що багатство душі вчителя є основним фактором всебічного виховання особистості учня і що лише вчитель з високорозвиненим критичним та творчим мисленням патріота і громадянина України, який вмів будувати ділові, педагогічно доцільні стосунки з учнем, має з ним спільну мову і інтерес може бути прикладом для нього. Л. І. Даниленко цитує настанови, які давав великий педагог учителям: «Щоб стати справжнім знавцем дитячих сердець, справжнім авторитетом, якнайбільше бувайте з учнями, зробіть їхнє життя цікавим і змістовним. Тоді прийде очікуваний успіх і ви дістанете справжню насолоду від педагогічної праці» і підсумовує, що О. Захаренко всім своїм життям довів, що педагогічне мистецтво – це по суті практична педагогіка вищих цінностей, які опираються на вищі глибинно-особистісні духовні цінності, серед яких домінантними є любов і свобода [4. с. 64]. Суголосні думки висловлює В. Боголій: геній його таланту – не лише у

новаторстві в сфері освіти, а й в організаторських здібностях, педагогічній мудрості та психологічній проникливості. Власним прикладом талановитий педагог доводив всім і кожному, як потрібно жити, творити, любити. Умів глибоко пізнавати душу молодої людини, надавав особливого значення прагненню людини до самопізнання, що формується у досить ранньому віці. Він культивував інтерес до справи, яка цікава школяреві, намагався заглибити його в предмет не через обов'язок, а актуалізуючи емоційну сферу, викликаючи ставлення до кожного предмета як такого, що має власний неповторний емоційний відтінок. [2, 43].

Ще одна важлива ознака новаторства знаходить вияв у нетрадиційному сприйнятті взаєностосунків *учитель – учень*, яка насамперед полягає у відмові від авторитарності в навчанні і вихованні. Академік О. Я. Савченко переконувала, що у педагогічному спілкуванні на уроці необхідно створити умови для розкриття особистості кожного вихованця. Збагачувати навчальну діяльність учня позитивними емоціями, вселяти в учнів віру у власні сили [12, с. 11]. Кичук також вважає, що нові погляди – це відступ від авторитарності, імперативності, налагодження стосунків співробітництва з вихованцем, вплив на нього лише переконанням, умінням вислухати дитину, рахуватися з її думкою, а не нав'язувати свою. Атмосфера, що забезпечує принцип співробітництва це стосунки побудовані на взаєморозумінні, довірі, на реальному психологічному контакті, саме не вплив, а взаємодія. Оцінює нововведення педагогів-новаторів як прогресивні, що вдосконалюють людську практику [6, с.55]. Найбільш відомим новаторським впровадженням, що змінював погляди на модель стосунків учителя і учня стала так звана *педагогіка співробітництва*, заснована на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Її прихильниками стали відомі нині педагоги Ш. А. Амонашвілі, І. П. Волков, І. П. Іванов, Є. М. Ільїн, В. А. Караковський, С. М. Лисенкова, Л. А. і Б. П. Нікітіни, В. Ф. Шаталов, М. П. Щетинін та ін. Дослідники зазначають, що ряд положень педагогіки співробітництва

спростовував традиційні положення системи навчання й виховання, тому ця теорія й до сьогодні викликає полеміку. Проте, педагогіка співробітництва дала імпульс творчій діяльності багатьох педагогів, ініціювала діяльність авторських шкіл. Вона виробила такі прийоми, при яких кожен учень відчуває себе особистістю, відчуває увагу вчителя особисто до нього [3, с.136]. Педагоги-новатори послідовні у реалізації ідеї запровадження рівноправного спілкування зі своїми учнями, і переконують у необхідності створити такий освітній простір, де може бути реалізовано прагнення учнів до вдосконалення своїх знань та були надані можливості подолання труднощів безпосередньо в процесі навчання.

Опрацьований матеріал дає змогу зробити висновки, що одна з вагомих ознак педагога-новатора полягає в здатності педагога до нового педагогічного мислення. Реалізація ідеї, викликаної новим мисленням, стає для новатора внутрішнім переконанням, настійною потребою душі, сенсом його життя. Феномен новаторства полягає в поєднанні непересічних особистісних рис педагога із високим професіоналізмом, перспективним мисленням.

Феномен новаторства визначається також стрижнем, навколо якого, об'єднуються пошуки новаторської педагогічної концепції. Сутність новаторства, на нашу думку, полягає в тому, що більшість педагогів – новаторів спрямовують пошуки на те, як виховати освічену високоморальну і духовну особистість, а не індивіда-носія знань. У зв'язку з цим у їхніх педагогічних концепціях містяться елементи позачасові, наднаціональні, загальнолюдські, такі, що ніколи не втрачають актуальності. Саме поєднання освіченості з пріоритетом духовності є індикатором, що вирізняє найвеличніші постаті педагогів на тлі традиційної офіційної педагогіки. Більшість новаторів об'єднує ідея про те, що кінцева мета освіти не рівень знань, не вишкіл, а насамперед високі моральні риси, духовне багатство, а вже потім пошуки ефективніших шляхів засвоєння певного обсягу навчального матеріалу.

Ще одна важлива ознака новаторства знаходить вияв у нетрадиційному сприйнятті взаємостосунків учитель – учень. Найбільш відомим новаторським впровадженням, що змінював погляди на модель стосунків учителя і учня стала так звана педагогіка співробітництва, заснована на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості.

Література

1. Андрущенко В.П. Освіта має плекати духовність / В. П. Андрущенко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наукових праць. – Випуск 11(24). – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 3-7.
2. Боголій В. М. Ідейне спрямування педагогічної діяльності академіка Олександра Захаренка / Боголій В. М. // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. - 2012. - Вип. 1(214). - С. 42-46.
3. Бріль Г. К, Бесарабова Т. В. Педагогічна технологія співробітництва та її впровадження в умовах початкової сільської школи / Г. К. Бріль, Т. В. Бесарабова // Наука і освіта. – №1–2.– 2013. – С. 134 – 137.
4. Даниленко Л. І. Інновації у педагогічній спадщині О. А. Захаренка. / Даниленко Л. І. // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. - 2012. - Вип. 1(214). - С. 63-67.
5. Зязюн І. А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти / І. А. Зязюн // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. - 2011. - Вип. 1.33. - С. 22-27. - 38.
6. Кичук Н. В. Педагогіка співробітництва і формування особистості вчителя / Н. В. Кичук // Початкова школа. – 1989. – № 1. – С. 55–57.

7. Коноваленко О. Я. Я буду для тебе надією / Ольга Коноваленко // Початкова школа. – 1988. – № 9. – С. 2–8.
8. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський, С. В. Омеляненко. – К. : Знання, 2010. – 335с. 7. 5.
9. Ничкало Н. Г. Педевтологічні пошуки: перспективний напрям / Н. Г. Ничкало // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. - 2011. - Вип. 1.32. – С. 10–15.
10. Ничкало Н. Г. Спадщина академіка Олександра Захаренка: прогностичний аспект / Н. Г. Ничкало // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. - 2012. - Вип. 1.36. - С. 12-16.
11. Примакова В. В. Новаторський педагогічний рух у 80-і роки ХХ століття / В. В. Примакова // Таврійський вісник освіти. Науково-методичний журнал. – № 1 (45). Частина II. – Херсон, 2014. – С. 5–10.
12. Савченко Пш 1988 №5, с. 11.
13. Савченко О. Я. Альтернативні можливості початкової освіти / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 1994. – № 5. – С. 3–7.
14. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Василь Сухомлинський. Видавництво «Акта», 2012. – 537с.
15. Хайруліна В. М. Не боятися змін, а прагнути їх / Василина Хайруліна // Освіта . – 19 – 26 жовтня 2011р. – С. 5.